

ЛЕКСЕМА *АКО* У РАЗГОВОРНОМ ФУНКЦИОНАЛНОМ
СТИЛУЦица З. Баџић¹

Сажетак: Предмет нашег интересовања у овом раду је лексема *ако* и њена дистрибуција у разговорном функционалном стилу. Намера нам је да одговоримо на нека питања, од којих бисмо издвојили два: а) да ли ова лексема осим конектора може припадати и некој другој класи и б) каква је њена улога у разговорном функционалном стилу. У корпусу, који чине примери изражени говорним и писаним формама разговорног стила, пратили смо употребу и њихову стилску функцију у дискурсу свакодневног усменог и писаног језика. Истарживање се заснива на квалитативној анализи корпуса сачињеног од примера који су одраз савременог стања у језику. Описом и анализом примера из нашег корпуса покушали смо да одредимо њену стилску вредност у дискурсу свакодневног говора, при чему ћемо идвојити: експонативну и ироничну функција, али ће наш корпус понудити и примере у којима је *ако* маркер нејасног значења.

Кључне речи: иронична функција, експонативна функција, стил, дискурс, разговорни функционални стил, лексема.

УВОД

Основни критеријуми приликом сврставања речи у врсте су променљивост и значење. Традиционална граматика све речи дели у две велике групе: променљиве пунозначне и непроменљиве с непотпуним значењем. Када је реч о непроменљивим речима, оне ипак имају значење, које је често контекстом условљено, те се дешава да једна реч припада двама врстама. Под утицајем разноврсних фактора једна лексема осим што мења врсту, може имати и „способност да истовремено буде члан двеју конструкција“ (Јовановић-Симић 2014: 93). Више пута је указано да је ова проблематика нарочито изражена када је реч о употреби и значењу

¹cica1971@gmail.com Основна школа „Жабаре“

везничких речи, при чему је могуће да непроменљива реч настане од променљиве, нпр. *што* и *који* могу бити и заменице и везници. Тако Ј. Јовановић Симић (2014) говори о везнику *што/шта*, наглашава да овај везник у „зависности од лексичког окружења, синтаксичке позиције и комуникативне функције, може изгубити своје заменичко значење, а и заменичке морфолошке карактеристике, те прећи у категорију синсемантичких, правих везничких речи“, при чему је објашњење преласка из категорије у категорију засновано на теорији о „миграционим процесима“. ¹ Ови процеси фреквентнији су унутар своје класе, што се нарочито огледа у вези између везника и партикула „готово да нема сербокroatичке граматике нити научне расправе у којим аутори говорећи о партикулама и/или везницима не указују на повезаност тих двију врста речи“ (Ковачевић, 1998: 246).

Лексема *ако* до сада није била предмет међуодносног проучавања. Већина граматика ову лексему одређују као везник, што ова лексема сасвим сигурно то и јесте. Међутим, уколико нам је намера да проверимо „тачна значења везника и њихове функције“ (Станојчић, Поповић, 2004: 127), неопходно је консултовати граматике и речнике.

ПРЕГЛЕД СТАЊА У ЛИТЕРАТУРИ

У савременом српском језику везник *ако* је окарактерисан као једнозначни субјунктор. Стевановић везнике дефинише као речи које „одређеније означавају врсту везе и односе који се њима обележавају“. Када је реч о односима, везником *ако* везују се погодбене реченице за оне од којих зависе (нпр. *Ако мени до невоље дође, ја ћу знати копље окренути*) (Стевановић 1989: 382, 902). Будући да се везници у граматикама одређују као непроменљиве речи које служе за означавање везе међу појединим речима у реченици, као и везе међу реченицама, Станојчић и Поповић везнике деле на праве и неправе, при чему су „прави везници: *или, али, и, па, те, да, док, јер, ако*, а неправи: *када, већ, само, докле, пошто, како, који*. Ови други су и прилози, односно облици заменица (упитних, односних)“ (Станојчић, Поповић 2002: 128). Везник *ако* је и код ових аутора први од понуђених којим се обележава условна реченица (нпр. *Ако добијем премију, купићу ауто*). Будући да је лексема *ако* сврстана у праве везнике, склони смо да поверујемо да ова лексема, за разлику од неправих везника, нема предиспозиције да буде захваћена „миграционим процесима“.

Клајн и Пипер везницима сматрају „граматичке речи које повезују речи у синтагме или предикацијске делове у јединствену целину – сложену реченицу и показују значењске односе међу њима, при чему је везник *ако*

¹Ј. Јовановић Симић (2014) пишући о мотивима и путевима развоја заменице „што“ у везничку реч, напомиње да се синтагма „миграциони процеси“ први пут помиње у *Српској синтакси* (Симић - Јовановић, 2002).

субјунктор условног значења“ (нпр. *Ако знате, кажите*) (Пипер, Клајн, 2013: 212, 462).

У раду *Реченице са реалноусловним везницима у савременом српском језику* М. Ковачевић истиче да се „диференцијација трију условних значења темељи на комбиновању типа везника и типа глаголског облика у предикату зависне и надређане калаузе. Најширу морфосинтаксичку дистрибуцију, с обзиром на комбинаторност морфолошких форми предиката у зависној и основној клаузи условне реченице имају везници *ако* и *уколико*, при чему је *ако* „прост условни (или моноксички) везник“ (Ковачевић 2015: 9).¹

Дакле, на основу овог прегледа, склони смо да поверујемо да се лексема *ако* употребљава искључиво као везник, најчешће условног, али и допусног значења. Међутим, да бисмо утврдили дистрибуторске могућности ове лексеме, неопходно је проверити њен статус и у речницима. *Речник српскохрватскога књижевног језика* Матице српске (1976) на првом месту лексеми *ако* дефинише као везник условног, али и допусног значења, а на другом као речцу за одобравање, саглашавање:

ако везн. **1.** погодбени (гдекад појачан са »ли«): под условом да, под увјетом да; у слу- чају да. **2.** допусни (чешће са »и« уза се, понекад са »све«): иако, мада, премда, макар да.— Ако си мии отац, кад ми се подсмеваш, ја ћу, богами да бијем. Глиш. Ми се жене рајамо с том судбином да слушамо мужеве, све ако су глупаци. Вел.3. намерни: да, еда, како, не би ли. — Те молит бога за три дана, ако би вам молбу прихватио. НП Вук.

Изр. већ ~ осим, изузев да. — Не знам шта ћемо му, већ ако га оженимо. Глиш.: једва ~ , тек ~ највише, у најбољем случају. — Колико имаш готових новаца? — Једва ако имам шесет. *Јакш. Ђ.* Друга двојица беху младићи из Вујова села, тек ако су навршили двадесету. *Ранк.*

ако и **ако** (може бити и поновљено) речца за одобравање, саглашавање (понекадса злурадошћу): нека, не мари; тако и треба.— А шта ћеш радити ако те удари пушка или сабља? — Ништа! — Али ће те болети?— Па ако! *Лаз. Л.* Стадоше већ једном и Софчи на реп! Ако, ако. Доста се.. иподржавала. *Маи.* Ал' нека . . . баш волим! Ако! Ако, ако! ако, ако! вели трљајући руке. *Срем.*

Изр. ако ли? покр. је ли слободно? допушташ (допуштате) ли? — Ако ли, комшијо, да се примакнем и турим цезвенце? *Срем.;* ако ће заст. *макар да.* — Та они су два, ако ће и дјеца. *Мул.*

И у једнотомном *Речнику српскога језика* Матице српске (Вујанић, et.al., 2007) лексема *ако* има две функционалне реализације. На првом месту је везник, али постоје и потврде када је ова лексема речца:

¹У наведеном делу Ковачевић истиче да везник *ако* има изузетну функционално стилску дистрибуцију, те да је употреба овог везника раширена у свим функционалним стилевима (Ковачевић, 2015: 16).

ако везн 1. погодбени: *под условом да, у случају да*. -Ако победимо, прославићемо то. 2. допусни (обично са везн. "и" уза се) *иако, мада, премада, макар да*. -Ако си ми и отац, кад ниси у праву, нећу те слушати. Спасевајте дете, ако ћете сви и изгинути. • **ако не ичак можда и**. -То је бескорисно, ако не и штетно. **ако ни због чега другога, онда због ...** каже се кад се апелује на некога да нешто уради. **једва~, тек~ највише, у најбољем случају**. -Колико му је година? Једва ако има осамнаест.

ако и ако (често и поновљено) *речца за одобравање, саглашавање(понекад с нијансомзлудрадности):нека, не мари; тако и треба*. -Ако одеш, пропашиће ти прилика за посао. -Ако. Дошли су и њему црни дани. Ако, ако. (Вујанић, et. al, 2007: 22).

У Речнику савременог српскохрватског језика с језичким саветником (Московљевић 1990), ова лексема се најпре одређује као везник, док је њено друго значење прилошко.

ако везн. 1. погодбени; Ако гођешу Београд, сврати к мени. 2. допусни= макар; мада: Ако је и го, али је соко.

ако, ако прил. за одобравање: (обично удвојено); *Обишао сам болесног друга*. -Ако, ако!

Дакле, семантичка одредба везника ако у речницима наводи два значењска типа, при чему је прво значење везничко, приликом експланазе другог значења евидентно је да постоји извесна неусаглашеност у погледу сврставања ове лексеме у одговарајућу класу. Наиме, иако семантички не постоји битна разлика у примерима: 1. *Дошли су и њему црни дани. Ако, ако* (РМС); 2. *Обишао сам болесног друга*. -Ако, ако! (Московљевић, 1990), видимо да различити извори праве разлику у погледу морфолошке маркираности. Овом лексемом се у наведеним примерима изражавају жеља, нада, претпоставка, могућност и сл. јер би увођењем предиката новодобијене конструкције могле бити и овакве: 1. *Дошли су и њему црни дани. Ако, баш ми је драго (мило), баш волим*; 2. *Обишао сам болесног друга. Ако, баш ми је драго (мило), баш волим*; што нас упућује на претпоставку да је у разговорном дискурсу ова лексема средство за изражавање става говорника, дакле речца.¹

Међутим, проблем употребе лексеме *ако*, није само лингвистички, већ и стилски. Будући да се *ако* реализује у исказним формама, за наш рад значајно је гледиште које заступају аутори *Српске синтаксе* Симић –

¹У оба наведена примера, лексема *ако* би се могла изоставити јер је заменива са речцом *баш*. Речце (партикуле) чине посебну врсту речи по своме значењу, односно функцији у реченици. Морфолошки, оне су прилози или везници, али, за разлику од њих, речце се употребљавају за означавање личног става говорног лица према ономе што се износи реченицом. Речце су, дакле, језички знаци који се односе на целу реченицу и то: а) за истицање супротности; б) за посебно истицање в) за истицање личног става (модалне речце) г) за показивање; д) за питање љ) за потврђивање и одрицање (Станојчић, Поповић, 2004: 128).

Јовановић. Говорећи о еволуцијским променама језика, аутори истичу „да у данашњем језику постоје неке форме говорног општења које припадају ранијим епохама, али су оне изгубиле свој првобитни значај, потиснуте су другим – вишим облицима на периферију, и добиле унеколико нов смисао“ (Симић – Јовановић 2002: 89). Ови процеси захватиће најпре узвике чији ће се функционални круг знатно сузити и свести на експонативне функције, при чему аутори експонацију дефинишу као изражавање „тј. испољавање унутрашњих стања – било у когнитивном правцу као сазнања о нечему, или у смислу експресивном као субјективно стање онога ко употребљава језичке јединице – тј. говорника“ (Исто: 90).¹

Будући да се језик најчешће реализује у живом говору, ове, еволуцијске промене су најочљивије у разговорном стилу, где су потпуно очекивана стилемична² испољавања ове лексеме, мада има примера њене појавности и у књижевноуметничком стилу. Експонативна функција лексеме *ако* има широку дистрибуцију у књижевноуметничком стилу, што показују примери из *Српске синтаксе*, који илуструју понашање експонатива у функцији обустављања активности, чињења уступака:

- Стално је по свету, одвојен од ње и куће. *Ако*. Она је овде газдарица. ДТ Кор. 24. – Аћим подигао буну. – *Ако*. И ја дижем буну. ДТ Кор. 84. – Срамота је! – *Ако!* ДТ Кор. 202. (Симић – Јовановић 2002: 95)

Као што наведени примери илуструју, у највећем броју граматика *ако* се наводи као везник, лексикографске дескрипције потврђују, поред везничког, и прилошко, али и њено партикуларно значење. Међутим, употребом ове лексеме у комуникативне сврхе ова лексема испољиће полифункционално значење. Стога је и циљ нашег рада да на корпусу испитамо неке њене потенцијалне функције у дискурсу свакодневног говора, као и да установимо испољена значења у оквиру исказа.

РАЗГОВОРНИ СТИЛ И КОРПУС

Полазећи од дефиниције разговорног стила, истакнуто је да су главне одлике овог стила спонтан и незваничан начин изражавања, који се реализује у директном и индиректном контакту. Како је објашњено у литератури „природна сфера овог стила је свакодневно комуницирање, приватни разговор, неусиљено ћаскање“ (Тошовић, 2002: 381), реализује се

¹На основу ексцерпираних грађе, аутори уочавају да постоје више врста експонатива: 1. експирација и имитација; 2. експресија и екскламација; 3. асерција и негација; 4. интерогација; 5. подстицај и уступак. (Симић – Јовановић 2002: 90 – 95).

²О појму „стилема“ пишу Симић, Јовановић Симић у *Општој стилистици*, при чему је „стилема језичка јединица у функцији носиоца стилских обележја, јединица која чини стил. Стилема може бити реч, реченица или део текста који има такву изражајну особеност да нам при стилски усмереној интерпретацији текста сигнализирају његов карактер“ (Симић, Јовановић Симић 2015: 32).

како усменим, тако и писменим путем. Дакле, осим природног и стилизованог начина изражавања, тзв. усменог изражавања, писмени облици овог стила појављују се у незваничној приватној преписци, и у приватној електронској пошти, али и у интернет чет причаоницама, светским мрежама, инстант порукама и блогovima, који би се једним именом могли назвати језиком на мрежи (према Кристал, 2006: 10 – 15).¹ Анализа језика на мрежи показује да ти текстови (поруке) имају разговорну ноту, служе за успостављање контакта и размену информација, постављање питања, добијање одговора, одликује их слобода изражавања икономичност израза, те тако ови текстови првенствено функционално припадају разговорном стилу. Због чињенице да су ови тестови забележени, захвални су за лингвистичка и стилистичка испитивања, те могу послужити као врло захвалан корпус.

Консултовањем литературе у којима су описана обележја и карактеристике разговорног функционалног стила, као и лингвистичке и стилистичке литературе, наметнула су се нека питања у вези са употребом лексема *ако* у разговорном стилу. Будући да овај стил има своје особености у односу на остале видове уметничке и неуметничке употребе текста, обезбеђивање корпуса захтева примену специфичних метода. Корпус који смо користили у раду добијен је на два начина. Први се састоји од примера из јавног разговора, а други од забележених чет порука. Материјал из првог дела корпуса се састоји од одговора 98 испитаника, забележен у продавници брзе хране у центру Крушевца. Наиме, за потребе нашег испитивања замолили смо продавачицу да приликом послуживања пице или сендвича, купцима нарочитом интерогативном интонацијом постави исто питање *Може кечап/мајонез?*, а затим да у припремљену табелу неким знаком, нпр. рецком, означи одговор. Понуђени одговори су: 1. ако; 2. да; 3. не; 4. остало.² Други део корпуса је добијен „грудва“ техником узорковања и то тако што смо чет поруком на фејсбук мрежи, замолили пријатеље, као и пријатеље својих пријатеља да нам проследе све поруке неформалног типа у којима се налази лексема *ако*. У овом делу смо нарочито водили рачуна да се међу испитиванима нађу искључиво особе из Крушевца, док нам старосна, или професионална структура испитаника није била важна. На овај начин добили смо више од 300 порука, али смо из добијеног материјала одстранили оне поруке у којима је ова лексема употребљена у условним

¹Овај мрежни језик Кристал дефинише као посебан језик, који се разликује и од говора и од писма, али који истовремено има одлике и једног и другог, при чему људи у електронском медију прилагођавају свој језик у складу са својим потребама и могућностима медија (Кристал, 2006: 51).

²Будући да нам није намера да износимостатистичке податке, већ да проценимо фреквентност употребе лексема *ако*, напоменућемо да је број оних који користе *ако* као потврдан одговор далеко већи у односу на остале одговоре, па чак већи и од свих осталих укупно. Од укупно 98 испитаника 56 (57, 14%) на питање *Може кечап/мајонез?* дало је одговор *ако*.

конструкцијама, Након филтрирања и анализирања добијеног материјала, за потребе нашег истраживања релевантан је троцифрени број порука.

ЕКСПОНАТИВНА ФУНКЦИЈА ЛЕКСЕМЕ *АКО*

Будући да су примери у раду есцерпирани на два начина, анализа материјала добијеног у комуникацији продавачице и конзумента, путем питања и одговора, показала је да се Крушевљани у току спонтаног говора радо опредељују за модификовани исказ *ако*. Као илустрација послужиће нам примери:

H1: Може кечап/мајонез?

- (1) H2: *Ако!*
- (2) H2: *Ако, стави!*
- (3) H2: *Ако, може!*
- (4) H2: *Ако, бре!*

У нашем корпусу *ако* се најчешће користи за исказивање одобравања и пристајања на понуду. У наведеним примерима у саговорници се одлично разумеју, те говорник нема потребу да потражи неку другу одговарајућу реч, већ користи лексему *ако*. Осим што има информативну, *ако* има и експонативну функцију, прецизније, функцију уступка јер смисао ових исказа „јесте у томе да некога или нешто покрену на било какву активност – кретање, предузимање неких радњи“ (Симић – Јовановић, 2002: 94), а у нашем случају говорник подстиче продавачицу да изврши активност која се од ње очекује. Овим исказима остварена је и двосмерна илокуција јер су се створили услови да говорно лице и саговорник остваре успешну комуникацију. Евидентна је намера говорника H2 да уклони устаљена, конвенционална комуникативна правила тиме што не користи потпуну реченицу. Скраћени, модификовани исказ *Ако!* настао је као резултат језичке економије и у свим наведеним примерима представља прихватање понуде. Увођењем модалних глагола, ове исказе бисмо могли са лакоћом да преведемо у реченице (*Желим сендвич с кечапом/мајонезом; Волим сендвич с кечапом/мајонезом*); сличан ефекат се постиже и неким перформативним глаголима (*Захваљујем на понуди...*). У конструкцији *Ако, стави!* облик императива је „примарносредство остваривања директивних комуникативних функција“, у нашем примеру молбе, захтева, наређења и „припада класи семантичких примитива који због своје немаркираности и очигледности прелази у обавезну пресупозицију“ (Пипер и др., 2005: 1004).

У примеру (4) говорник осим пристајања и одобравања, употребом субстандарног израза *бре* показује нестрпљење да што пре дође до хране. Овај пример упућује нас на још једну важну особину разговорног стила, а то је употреба поштапалица, које Тошовић назива паразитским речима, или језичким коровом које говорник несвесно користи (Тошовић 2002: 402). На плану догађања вербални исказ праћен је посебном прозодијским

средствима, пре свега повишеним тоном и интонацијом, брзим говором, а претпостављамо да су ови искази праћени и другим невербалним средствима попут мимике и геста.

ДОПУШТАЊЕ, ОДОБРАВАЊЕ И ПРИСТАЈАЊЕ У ЧЕТ ПОРУКАМА

Лексема *ако* у функцији допуштања, одобравања и пристајања стилски је маркирана и у чет порукама. Наш корпус је понудио велики број примера, али смо се ми у овом раду определили за оне које су, по нашем мишљењу, стилогене форме и које могу да изразе експресивно – емоционалну функцију исказа који у свом саставу имају лексема *ако*.

У данашње време комуникација путем електронских медија је изузетно популарна јер прати ужурбани темпо живота и не разликује се битно од уобичајених модела комуникације. Најважнија особеност разговорног стила подржаног савременим техничким достигнућима је максимално сажимање исказа, често условљено брзином куцања. Будући да се комуникација одвија посредством тастатуре, те су у овом тексту присутне граматичке, правописне и штампарске грешке, које се понекад намерно чине с одређеним циљем.

Наш корпус је показао да су најбројније оне форме у којима се овим формулама у виду одговора даје пристанак на неку активност. Интересантно је да се најчешће пристанак односи на захтев за променом начина комуникације, односно од говорника се тражи дозвола да се разговор настави посредством другог медија, нпр. мобилним телефоном. Такви су примери:¹

H1: Да те зовем на моб?

(5) H2: *Ако*

H1: СК ЋУ ТЕ ЗОВЕМ ☺

(6) H2: *Ако, ако*

H1: Да ти пошаљем слику?

(7) H2: *Е, ако!*

Иако у нашем језику постоје бројна средства за исказивање фатичке функције језика, наш корпус показује да је лексема *ако* врло погодна за успостављање интеракције међу комуникаторима. У наведеним примерима употребљена је најпре да заврши већ постојећу, онлајн, али и да започне нову, акустичку или визуелну комуникацију. Већ успостављена комуникација из неког разлога мора бити прекинута, али је адресант, служећи се лексемом *ако* пристао да учествује у даљем комуникацијском процесу. Без обзира да ли се пристанак даје једном лексемом или

¹Примери су бележени онако како су навођени у порукама. У већини случајева недостају знаци интерпункције, али будући да то није предмет нашег рада, поруке су бележене у изворном облику.

епизеуксом, *ако* је стилски маркирани члан којим се одобрава, пристаје на даљу активност. Функција одобравања је дакле подстицај адресанта на неки чин. Саговорнику је јасно да говорник жели да учествује у даљој комуникацији. Епизеукса¹ је стилски маркиранија и може да значи да је говорнику изузетно стало до наставка дијалога, може бити и израз нестрпљења, жељног ишчекивања, али и знак доброг расположења говорника. Увођењем иницијалног *е* у исказ додатно је појачало утисак пристајања, постигнут је утисак радосног ишчекивања слике, која представља додатну вредност, информацију или искуство које је блиско и једном и другом учеснику говорног чина.

Наш корпус је понудио и примере у којима је *ако* носилац информације којом се омогућава реакција примаоца, тј. средство за добијање пристанка у вези са извршењем неке радње.

Н1: Да ошишам сутра траву?

(8) Н2: *Ако!*

Н1: Да узем сама новац?

(9) Н2: *Ако, ако!*

Примери (8) и (9) осим пристанка и одобравања наводе нас на претпоставку да су адресанти временски и просторно удаљени, те да је комуникација уживо немогућа због постојања неке препреке. Лексеме *ако* у наведеним примерима примају облик речи које реферишу о конкретној ситуацији. Функционално, оне би се могле изједначити с глаголом, но будући да би у том случају глагол био исти као и у питању, његово навођење у реплици потпуно је редувантно.

На мрежном језику лексема *ако* јавља се и у склопу дужег дијалога, дакле, разлози њене употребе нису језичка економија, већ последица адресатовог стила или навике да на овакав начин исказује своје слагање са адресантовим констатацијама или питањима. Употребљена сама, редуплицирана или с конектором *па* има позитивну конотацију, као у примерима:

(10) Н1: Тражићу упут за ОРЛ да видим дал` је упала ува.

Н2: *Па акоо*

(11) Н1: У колико је то снимање и колико траје?

Н2: У пола 3 до 9 ваљда

Н1: Па можда ћу и ја

Н2: *Па ако* али не плаћа нас одмах

Наш корпус је понудио примере где је ова лексема пратећи садржај одређених психичких, социјалних и културних процеса:

¹Милош Ковачевић у *Стилистици и граматички стилских фигура* епизеуксу дефинише као контактено редуплицирање исте језичке јединице (Ковачевић, 2015: 350).

- (12) H1: Идем да прошетам до пекаре. Потрошила сам хлеб од јуче па кифлу да узем. А и да прошетам пошто сам попила панадол сада.
H2: *Ако акооо*, немој да се форсираш
- (13) H1: Хоћеш да ти сликам моје препричано
H2: *Ако*, слободно
- (14) H1: Одох да пијем кафућино, што каже Шојић
H2: *Ако*.
- (15) H1: Ок да ти дам њен бр па позовите
H2: а *ако*, али је она на одмору, али дај да имам
- (16) H1: Правим часопис, још мало па ћу ти послати 2 стране да видиш
H2: А важи/ *Ако*/ Ја могу од сутра да се бацим на то/ Мсм да видим шта и како
- (17) H1: Узела ми је С. лап топ. Могу после да погледам?
H2: А *ако ако* како да не
- (18) H1: Дал да купим оне чизме
H2: *Ако*, лепе су

Осим очигледне блискости између учесника у комуникацији, у примеру (12) говорник изражава забринутост. Поред тога, говорник оклева, бира погодан израз којим ће упутити савет болесној блиској особи, или показати саосећање и разумевање. Као средство за изражавање савета, ова лексема је употребљена и у примерима (13 – 17). Очигледно је да је у питању стварна блискост међу говорницима. У примеру (18) адресант је могао да изабере и неко друго језичко средство којим ће изразити своје мишљење о чизмама, али је лексема *ако* ефективнија од реченичних конструкција, нпр. *Требало би да купиш/ Мислим да су лепе*. У ситуацијама када говорник осећа несигурност, оклевање или недоумицу, лексемом *ако* не прекида се осећај блискости, напротив, њено увођење у исказ доприноси побољшању међуљудских односа.

ЛЕКСЕМА *АКО* КАО МАРКЕР НЕЈАСНОГ ЗНАЧЕЊА

Начин комуницирања у чет причаоницама организован је по обрасцу говорног догађаја, при чему избор језичких средстава зависи од намере комуникатора и сврхе разговора. Због тежње да се што реалније представи ситуација, чет комуникација је слободна и неусиљена, а теме су свакодневне. Основна улога чет порука је размена мишљења и ставова, при чему се учесници у комуникацији добро познају, те се често мрежна ситуација одликује употребом језичких средстава који не морају бити опште познати. Тајни језик или употреба жаргонизама одражава се у чет порукама које млади

размењују, но дешава се да и пунозначне речи имају нејасно значење особама које не учествују у комуникацији. Под тим условима и лексема *ако* може постати маркер нејасног значења.¹ Као илустрација послужиће нам примери из корпуса:

- (19) Н1: Гледам цртани
Н2: *Ако, акооо*
- (20) Н1: ОК! Ја још увек сабирам утиске са овог мог путашествија, али се сутра враћам у нормалу.
Н2: *Ако* радуј се још кратко хахаха добродошла у стварност
- (21) Н1: идем у свицу
Н2: *ако, ако/* како је Веља
- (22) Н2: Јел се спремаш за сутра
Н1: да
Н2: *ако, ако,* треба да даш све од себе да то лепо урадиш
- (23) Н1: Наставнице, да ли на крају видеа да пише ко је глумио, или тако нешто?
- (24) Н2: *Ако,* али обавезно ми сачувај и појединачне снимке
- (25) Н1: Ја мислим да је најбоље у суботу да дођемо он и ја у старом оделу
Н2: *Ако.* Ја могу да вам се придружим после један јер ујутру имам часове.
- (26) Н1: Еј Дени, данас сам била баш у журби, извини/ показивала сам ти струк да процениш да ли сам смршала
Н2: Ма *ако* си неје проблем/ изгледала си сублимантно/ да, да/ од иглица
- (27) Н2: ок *ако* оди хвала ти/ Страхиња није проблем али Вељко јесте
- (28) Н1: јел да јавим баби да сте стигли/ она нема фејс
Н2: *ако*☺

¹Маркерима нејасног значења називају се оне лексеме чија је референција нејасна, неодређена. Без непосредног лингвистичког контекста, али и ванлингвистичког контекста, њихово значење и функција остају неодређени, замагљени. Њихова референција бива одређенија или у контексту, или у случају да учесници у комуникацији имају заједничко знање, искуство. У нашој литератури маркери нејасног значења називају се апроксиматорима, док у страном литератури постоји више термина 'vague category identifier' или 'vague category marker' (Половина, Панић Церовски, 2013: 157 - 169).

Ови примери показују да је за разумевање употребљене лексеме *ако* потребно неко заједничко предзнање или искуство. Разлози употребе *ако* у примеру (19) познати и адресату и адресанту. Уколико је адресат млађа особа, у том случају ситуација гледања цртаног филма није нимало неуобичајена. Међутим, на основу општепознате чињенице да корисник фејсбук налога не може бити особа млађа од 13 година, у том случају ова лексема има шаљив карактер. У недостатку неке друге речи адресант користи епизеуксу јер он има јасну представу о чему је реч. У примеру (20) очигледно је да учесници у преписци бирају језичка средства која су у функцији неке њихове активности. Специфичан избор лексике у порукама наговештава нам да учесници не припадају најмлађој популацији, те постоји могућност да се *ако* односи на неки пословни договор. У примерима (21) и (26) јасно је да говорници имају заједничко искуство и предзнање, те дата комуникативна ситуација не захтева увођење неке друге јединице, односно од учесника у говорној ситуацији (21) се не очекује пристајање на неку активност јер реализација догађаја никако не зависи од особе која користи лексему *ако*. Употребљена је с намером да покаже да дели радост са особом која путује у иностранство. У примеру (26) саговорници се одлично разумеју, док је особама ван говорне ситуације нејасно са којим значењским пољем се *ако* доводи у везу, да ли је реч о журби, или је реч о процени нечијег физичког изгледа. У примеру (27) есцерпирана лексема је употребљена у контексту глагола кретања, који је чак и експлицитно наведен. Ако бисмо изоставили лексему *ако*, потпуно је јасно да би значење реченице било сувише грубо, императивно, а то адресанту није намера. Он на својеврстан начин изражава захвалност што ће неко уместо њега да изврши задатак. *Ако* као маркер нејасног значења могуће је посматрати само у комуникацијском чину при чему ова лексема учесницима у комуникацији служи као специфично комуникацијско средство захваљујући заједничким емоцијама, искуством и ставовима.

ИРОНИЈА И ЛЕКСЕМА АКО

Као и у свакодневном говору, иронија је присутна и у чет порукама, чак толико да је често изједначавамо са духовитошћу. Будући да се ова комуникација одвија у интеракцији са особама које су пријатељски расположене, потпуно је очекивано да се иронија и хумор у овом дискурсу сагледавају у истој равни. Наш корпус је понудио бројне примере у којима је иронија саставни део комуникацијског чина, а ми смо их за потребе овог рада разврстали на оне у којима је иронија адресанта управљена према другима и на оне у којима је пошиљалац користи као самокритику. Примери који илуструју иронију:

(29) *Ако*, само ти иди, видећеш како ћеш се провести

(30) *Ако, ако*, тражићеш ти мене

Наведени примери показују да се изреченом лексемом *ако* не одобрава неки чин, већ се заправо мисли и подразумева нешто супротно,

при чему је очигледно да је саговорнику јасно о чему је реч. Пример (29) показује да пошиљалац има већ неко претходно искуство о потенцијалном догађају, те да би нека адресатова активност била штетна по њега. Стиче се утисак да је овој ситуацији претходила нека, очигледно неуспешна саветодавна активност говорника. Лексема *ако* је употребљена у функцији појачивача неке реалне опасности. Овде је важно истаћи да се у нашем корпусу пример (30) уочен у већем броју порука и то код различитих учесника у комуникацијском чину, што нам сугерише да се ова конструкција, са епизуксом и без, понавља попут стереотипа. Интересантно је да су се у нашој грађи појавили и примери у којима се иронија не односи на учеснике у разговору, већ на лице, или лица која не учествују у говорном чину, као:

(31) *Ако, ако*, тражиће они мене

(32) *Ма ако*, правиће они мене од блата.

У примеру (32) иронија се јавља у још израженијем облику, настала је под утицајем специфичног емотивног стања у коме се нашао адресант, који је очигледно оштећен деловањем неких особа које нису учесници дате говорне ситуације. Иронија схваћена као стратегија којом се казује једно, а мисли друго, најчешће је усмерена на трећа лица, као у примерима:

(33) *Ако*, тако му и треба

(34) Н1: Јој што Фики подели кечеве!

Н2: *Ако*, баш волим!

(35) Н1: Он каже да није учио

Н2: Пусти! *Ако*, нек падне!

(36) Н1: Немој да му дајеш тоолико, он ће све да потроши

Н2: *Ако* ће, његове су! Хахаха

(37) Н1: Има он два брата

Н2: Па *ако* има, шта ме брига

(38) Н1: ...каже да ће да те пребије

Н2: *Ако*, само нек проба

У свим овим примерима изабрана лексема *ако* одабрана је да изрази неку важну поруку о адресантовом ставу, који је начелно супротан од изреченог садржаја. Реципијент најчешће препознаје супротно значење иако иронија није увек очигледна. Понекад је потребно увести неки додатни маркер из домена експресивне лексике, као у примеру (36) у коме је иронија праћена хумором јер је очигледно да оба учесника у комуникацији знају да је треће лице добило мање новца него што би по правилу требало да добије. Овај пример је интересантан и по томе што је учесник Н2, погодивши смисао поруке Н1, дијалог наставио истим шaljивим тоном. Определивши се за *ако*, Н2 не само да избегава понављање глагола *потрошити*, већ поентира ефективније, духовитије. Примери (37, 38) делови су преписке истих особа, при чему је у основном тексту изложено неко упозорење о

опасности у којој би се могао наћи прималац поруке, али је у фокусу тврдња да је тај неко ко има два брата дисквалификовани противник нашем реципијенту. Ироничном реакцијом на претходни говор и контекст, лексемом *ако* говорник изражава негативни став према некој особи.

У нашем корпусу забележили смо и примере у којима лексема *ако* има и упитно и потврдно значење, као у примерима:

(39) Н1: *Ако* да идем у град?

Н2: *Ако*, иди!

(40) Н1: *Ако* да останем код тетке? *Ако*, тата?

Н2: *Ако* мало

Показујући да није сигурна да ли сме да изврши неку радњу, особа Н1 мора да потражи дозволу од неког, у овом случају од родитеља. То што је одговор добијен истом лексемом показује безусловно одобравање родитеља, али и начин да се постигне блискост ове две просторно удаљене особе. Исто тако, говорник Н2 показује да зна шта значи *ако* и с којом намером је постављено питање. Упитно и потврдно употребљена лексема *ако* у истом контексту, настала је по угледу на речцу *да*. Определивши се за *ако*, а не за *да*, показује нам какве су комунацијске навике и стил говорника, нарочито када постоји намера да се брже и ефикасније постигне жељени циљ.

ЗАКЉУЧАК

Наша анализа је показала да је могућа другачија употреба лексеме *ако* у разговорном стилу у односу на њено значење описано у литератури. Иако је у реченицама ова лексема важан конектор условног значења, ова лексема у разговорном функционалном стилу најчешће припада исказним формама.

Српски језик има разноврсна средства за исказивање одобравања, допуштања и пристајања, а у те сврхе, видели смо, могуће је употребити и лексему *ако*. Употреба ове лексеме погодна је за успостављање интеракције међу комуникаторима, а њена стилска маркираност зависи од тога колико се адресант и адресат добро познају. За успешно дешифровање значењских нијанси, важан предуслов је и да говорници живе на истој територији. На широку дистрибуцију ове лексеме у усменим формама и у приватној преписви битно утичу и специфичности функционалног стила, који се огледа у брзом преношењу информација, при чему језичка економија нарочито заступљена у онлајн комуникацији. Као маркер нејасног значења ова лексема успешно означава радост, блискост и добро познавање комуникатора. Пгодна је и за исказивање ироније и хумора којом се успоставља комуникацијска кооперативност.

Будући да се у разговорном стилу првенствено употребљава да значи субјективно – модални став говорника према нечему или некоме, наша грађа је показала да се лексема *ако* најчешће јавља у партикуларном значењу.

ЛИТЕРАТУРА

Crystal, D. (2006). *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press.

Вујанић, М., Гортан Премк, Д., Дешић, М., Драгићевић, Р., Николић, М., Ного, Љ., . . . Фекете, Е. (2007). *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска.

Јовановић-Симић, Ј. (2014). Семантичке и функционалне особености везника што у српском језику, НССУВД. *Српски језик и његови ресурси: теорија, опис и примене*, 43(3), 93-112.

Ковачевић, М. (1998). *Синтакса сложене реченице у српском језику*. Београд: Рашка школа; Србиње: Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета“.

Ковачевић, М. (2010). Условне реченице са везником ДА у српском језику. *Зборник радова Филозофског факултета, Косовска Митровица*, 217-230.

Ковачевић, М. (2015). *Стилистика и граматика стилских фигура*. Београд: Јасен.

Московљевић, М. (1990). *Речник савременог српскохрватског језика с језичким саветником*. Београд: Аполон.

Пипер, П., Антонић, И., Ружић, В., Танасић, С., Поповић, Љ., & Тошовић, Б. (2005). *Синтакса савременог српског језика, проста реченица*. Београд: Институт за српски језик САНУ; Београд: Београдска књига; Нови Сад: Матица српска.

Половина, В., & Панић-Церовски, Н. (2013). Функције апроксиматора у српском разговорном дискурсу. У: *Српски језик, књижевност, уметност, Зборник радова са међународног научног скупа одржаног на Филолошко - уметничком факултету у Крагујевцу.*, Филолошко-уметнички факултет Крагујевац. Крагујевац. 157-168.

Радовановић, М. (2003). *Социоллингвистика*. Сремски Карловци; Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

РМС. (1976). *Речник српскохрватскога књижевног језика Књ. 6, С–Ш.* Нови Сад: Матица српска.

Симић, Р. (2010). Уз дискусију о функционалној стилистици. У (Б. Милић (Ур.), *Прилози језичком и књижевном образовању, предавања са семинара за наставнике и професоре српског језика и књижевности*. (стр. 229-241). Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Симић, Р., & Јовановић, Ј. (2002). *Српска синтакса 1-2*. Београд: Филолошки факултет : Научно друштво за неговање и проучавање српског језика; Никшић: Филозофски факулте; Подгорица: Црногорски универзитет.

Симић, Р., & Јовановић-Симић, Ј. (2015). *Опита стилистика*. Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Филолошки факултет.

Станојчић, Ж., & Поповић, Љ. (2004). *Граматика српског језика : уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Стевановић, М. (1991). Синтакса. У *Савремени српскохрватски језик : (граматички системи и књижевнојезичка норма)*. 2, Синтакса. Београд: Научна књига.

Тошовић, Б. (2002). *Функционални стилови*. Београд: Београдска књига.

LEXEME „IF“ IN THE CONVERSATIONAL FUNCTIONAL STYLE

Cica Z. Bacić¹

Summary: The subject our interest in this text is the lexeme „if“ and its distribution in the conversational functional style. Our intention is to answer certain questions, where we would emphasize these two: a) can this lexeme be in another class, and b) what is its role in the conversational functional style. In the corpus which is given through written and said forms of the conversational style, we followed the use and their stylistic function in the discourse of the everyday conversational and written language. Our research is based on the qualitative analysis of the corpus made of examples which are a reflection of the actual condition in the language. With the description and the analysis of the examples from our corpus, we tried to find its stylistic worth in the discourse of the everyday speech, where we emphasize the expositive and ironic function, but our corpus will give examples where the „if“ is a marker of unclear meaning.

Key words: ironic function, expositive function, style, discourse, conversational functional styles, lexemes.

Примљен: 18.11.2017.

Прихваћен: 14.12.2017.

¹ cica1971@gmail.com, Primary school "Žabare"